

EEN PESSIMIST:

Ein Pessimist ist ein Mensch, dem nicht wohl zumute ist, wenn er sich wohl fühlt, weil er befürchtet, dass er sich schlechter fühlen wird, wenn er sich besser fühlt

Shaw.

ZELFKENNIS:

Drei Charaktere hat jeder Mensch:
einen den er zeigt, einen den er hat und einen den er zu haben glaubt.

Alphonse Karr.

Nur die Oberflächlichen kennen sich selbst!

Oscar Wilde.

MEDEDELINGENBLAD

van de

NEDERLANDSE WERKGEMEENSCHAP VOOR
INDIVIDUALPSYCHOLOGIE

14e JAARGANG

maart 1965

Redactie: J.A. Delhez, Oosterbeek;
J. Vinkenborg, Bilthoven.

Redactieadres: Mevrouw L.M.C. Richard-Stuurman,
Pippelingstraat 60, Den Haag,
Telefoon 68 34 22.

Graag laten wij hieronder de reactie volgen van dokter J.A. Delhez op zijn benoeming tot erelid van onze Werkgemeenschap.

Zeer geachte vrienden,

Met grote erkentelijkheid aanvaard ik mijn ere-lidmaatschap van Uwe vereniging. Uw voorzitter, de heer G.H. v. Asperen heeft mij wel zeer verrast, toen hij mij persoonlijk Uw brief kwam aanbieden. Jarelang heb ik op dit gebied met hem samengewerkt in een beste verstandhouding.

Dat ik Prof. Adler persoonlijk gekend heb en ook zijn assistente en plaatsvervangster Dr. Lydia Sicher vaak heb gesproken, is in mijn leven een groot voorrecht geweest.

U nogmaals hartelijk dankend,

hoogachtend,

J.A. Delhez.

Voordracht van de heer G.H. v. Asperen op 24 oktober 1964 te Amsterdam over het onderwerp:

GEMEENSCHAPSTHERAPIE

Ter inleiding herinnert de heer v. Asperen ons aan de veranderde houding tegenover de psychisch gestoorde mens in de vorige eeuw. Men is de „bezetene” langzamerhand gaan zien en erkennen als *zieke*. Er kan gesproken worden van een revolutie in de psychiatrie. Als een tweede revolutie kan men het werk van Freud en de dieptepsychologie in het algemeen beschouwen, waarbij de mens benaderd wordt met een psycho-dynamische zienswijze. Men beschouwde hierbij de mens als *een functionerend wezen*, dat in meer of mindere mate er in geslaagd is te functioneren.

De erkenning, dat de mens *een sociaal wezen* is, kunnen we de derde revolutie noemen. Revoluties ontstaan meestal daar, waar een evolutie niet meer lukt en men door een noodsituatie, een verstarring, heen wil breken. Het gevaar ligt echter voor de hand, dat de extremistische actie wederom aan verstarring gaat lijden, mede omdat alle positieve waarden uit de vorige situatie buiten beschouwing worden gelaten, en er wederom eenzijdigheid optreedt. Actie en tegenactie volgen elkaar op, totdat ten laatste een zeker evenwicht is bereikt.

Zo verging het ook de revolutie in de psychiatrie. Gaat men de gestoorde mens als *zieke* erkennen, dan loopt men gevaar te ver te gaan, doordat het feit van de ziekte alle verantwoordelijkheid doet vervallen. Tijdenlang behandelde men deze mens als volkomen onmondig, wat op zijn beurt kwade gevolgen heeft gehad.

Toen men bij de 2e revolutie in de psychiatrie de mens als *subject*, als kiezend wezen, is gaan zien, kwam men er tevens toe hem verantwoordelijk te stellen voor de gang van zijn leven. Ook daarin is men vanzelfsprekend te ver gegaan, waar men onvoldoende rekening hield met invloeden, die op de mens worden uitgeoefend in de periode van persoonlijkheidsvorming. Ook de betekenis van latere invloeden kan men onderschatten.

Evenzo gaat het met de laatste ontdekking. De mens als sociaal wezen is alleen dan te begrijpen, wanneer men in rekening brengt dat hij functioneert in en reageert op een situatie. Isolatie uit het leven, uit de gemeenschap, is daarom uitgesloten. De mens echter bezien als een product van milieu-invloeden kan wederom te ver gaan.

Tot zover de inleiding tot het onderwerp GEMEENSCHAPSTHERAPIE. Dit woord, afgeleid van het Engelse begrip COMMUNITY-PSYCHOTHERAPIE is nog weinig in gebruik en betekent dat de gemeenschap als geneesmiddel wordt aangewend. *De gemeenschap is een therapeuticum.*

Later, na de overwinning!, verweten de Efraïmieten Jeftha in felle bewoordingen en ten onrechte, dat hij hen niet ingeschakeld had in de strijd. De legeraanvoerder reageerde ongemeen heftig en begon een broederstrijd die hij won; aan de Jordaan werden vluchtende Efraïmieten, te herkennen aan hun tongval, doodgeslagen. Twee-en-veertig duizend in getal.

Een kenmerk van de neuroticus is het dóórslaan, het overmatige.

Jeftha's machtspositie was duidelijk bevestigd, maar hij moest die bij frustratie wéér en nóg eens bewijzen. Hier was de frustratie alwéér, net als vroeger, ongemotiveerde verwijten! die het jeugdaddressaat in werking stelden. Twee-en-veertig duizend mensen werden daarvan de dupe....

Samenvatting:

Jeftha heeft een harde jeugd gehad in een milieu dat hem verachtte. Zijn afkomst werkte als een orgaanminderwaardigheid, waardoor een neurotisch - nl. te sterk, overmatig - machtsstreven is ontstaan. In zijn jeugd zal hij een vechtersbaas zijn geweest die erop lossloeg om alle vernederingen te wreken, welke lijn werd doorgetrokken in zijn tijd als roverhoofdman tot aan die van „dapper krijgsheld” (de nood wordt tot deugd...) en zijn woeden tegen de Efraïmieten.

Als hij zijn unieke kans krijgt, weet hij door zijn (neurotisch?) explosieve kracht te zegevieren, doch zijn reactie op de (door zijn tendentieuze acceptie alléén noodlottige) gelofte toont zijn levensstijl opnieuw. Zijn fictieve doel van Gottesähnlichkeit verhindert hem óf zijn gelofte „zich niet te herinneren” want niemand wist ervan, óf tot de Hogepriester te gaan. Hij handelde echter op de bekende wijze en beroorde zo zichzelf van de balsem van voor alle mensen geldende wetten - een hoge vorm van gemeenschapsgevoel - en moet hij in de afgrond schouwen die gaapt aan gene zijde van zijn zelfgekozen eenzame hoogte.

Mevrouw B. Evers-Emden.

VERWENNING:

Er war durch den fortwährenden Umgang mit sich selber grenzenlos verwöhnt worden.

Wilhelm Raabe.

„De gelofte” is het meest bekend uit de geschiedenis van Jeftha. Vóór de strijd tegen Ammon begon, beloofde Jeftha God, dat, indien hij de Ammonieten zou verslaan, het eerste wat hem bij zijn terugkeer uit zijn huis tegemoetkwam, God zou toebehoren.

Het gevoel van Gottesähnlichkeit dat lijkt te bestaan in onderhandelen over de Goddelijke gunst in ruil voor een offer als gold het een handelstransactie, doet in het toenmalige tijdsgewricht minder magisch aan dan thans het geval zou zijn. Toen waren geloften zeer gebruikelijk, terwijl nu het Godsbegrip veel abstracter is geworden en God niet meer met de mensen „spreekt”.

Jeftha overwon. Tot zijn onuitsprekelijke schrik komt hem, in plaats van een dier zijn enige kind, zijn dochter, tegemoet.

Toen Jeftha haar zijn verschrikkelijke mededeling deed, reageerde dit meisje ethisch misschien zeer verheven, psychologisch toch op een weinig voor de hand liggende wijze, zelfs als men in aanmerking neemt dat bij de nabuurvolkeren kinderoffers gebruikelijk waren.

Heeft Jeftha zijn dochter gefiltreerd met zijn neurose, zijn hoge aspiraties op haar overgedragen en zo een neurose à deux geschapen? Voelde zij zich met deze vader en als enig kind zó bijzonder dat ze zich als goddelijk offer bestemd voelde? al was dat in haar godsdienst verboden. Of was ze alleen maar gehoorzaam conform de geest van de tijd?

Jeftha heeft zich, vanuit zijn tendentieuze apperceptie niet bewust kunnen maken, dat geloften welke effectuering hogere belangen zouden schaden (i.c. een mensenleven!), door de Hogepriester ongedaan gemaakt kunnen worden. Hij, de allerhoogste in den lande, kon zich de gang naar de Hogepriester niet permitteren, want dan moest hij een fout erkennen, het peilloos—diepe falen waar de neuroticus zo beducht voor is. Zijn levensstijl voert hem ad absurdum tot: een man een man, een woord een woord.

Jeftha voltrok aan zijn dochter de gelofte welke hij gedaan had punt komma; zij heeft geen gemeenschap gehad met een man.

De vraag blijft of Jeftha de bittere beker geledigd heeft; de in de vorige zin geciteerde tekst laat twee interpretaties toe, maar in beide gevallen heeft hij tegen de — zijn — wetten gezondigd. Zo hij haar geofferd heeft wist hij, dat mensenoffers ten strengste verboden waren; zelfs dieroffers waren aan vele beperkingen onderhevig.

Als hij haar geïsoleerd heeft, haar niet heeft laten trouwen, als ze in haar isolement als het ware aan God toebehoort heeft, dan heeft hij evenzeer tegen de wetten gezondigd, want de Joodse wetten kennen geen principieel coelibaat.

Als men van mening is, dat milieu—invloeden inderdaad de persoonlijkheid fundamenteel kunnen veranderen, kan men van deze gedachte uitgaan. Het is echter geen algemeen geldende opvatting. Integendeel, men heeft redenen om eraan te twijfelen. Individualpsychologen kunnen b.v. heel moeilijk aan—nemen, dat invloeden van buiten, de levensstijl, die in de jeugd gevormd en door ervaring selectief geworden is (tendentieuze aperceptie) fundamenteel zouden kunnen veranderen. Vooral in de ernstige gevallen van slechte aan—passing of onvolgroeidheid is een inzichtgevende therapie zeker noodzakelijk.

Meent men evenwel, dat de mogelijkheid bestaat om door milieu—invloeden de persoonlijkheid te wijzigen, dan dient men toch het verschil tussen psycho—therapie en re—socialisatie te onderkennen. Het idee van een therapeutische gemeenschap, een gemeenschap dus, die zo ingericht is, dat ze volledig therapeutisch kan zijn, is reeds op verschillende plaatsen beproefd. Door deze experimenten is vast komen te staan, dat aan de psycho—therapie een belangrijke bijdrage geleverd kan worden door een juiste entourage.

De heer v. A. noemde het beroemde Engelse voorbeeld van dr. Maxwell Jones, dat beschreven staat in het boek van dr. Rapoport: „Community as Doctor”. Ook andere inrichtingen hebben proeven genomen met de gemeenschapstherapie en ieder maakte zijn eigen geschiedenis en leerde van eigen fouten, zodat tenslotte uiteenlopende vormen zijn ontstaan, die toch allen, al zal men dit niet gemakkelijk willen toegeven, een gemeenschappelijke basis hebben in het experiment van dr. M. Jones. De inrichting „Groot Batelaar” kan daar mede onder gerekend worden evenals het „Neurose Hospitaal voor militairen” o.l.v. dr. Meyering te Zeist, dat thans opgeheven is. Deze be—eindiging was zeker niet omdat de methode onjuist was, eerder omdat men één factor over het hoofd had gezien, nl. dat een derg. behandeling geen levensvatbaarheid heeft in een autoritaire setting. In een autoritaire omgeving evenals in een dictatoriaal land is dit soort behandeling uitgesloten. Iets gelijksoortigs kan men wel doen, maar dan bedoelt men met gemeenschap toch iets anders dan wat de Ind. psychologie er mee bedoelt. Thans wil spreker nader ingaan op het experiment van dr. M. Jones en de onderzoeken van dr. Rapoport en zijn team van social scientists. De onderzoekers kwamen tot de conclusie dat slechts enkele stellingen de kern vormden van de ideologie, die de eigen achtergrond was van het werk, te weten:

1. Alles is therapie.
2. Alle therapie is socialisatie, het weer aanpassen in de gemeenschap.
3. Alle patienten moeten dezelfde therapie ontvangen.

Het is echter gebleken dat dit niet in overeenstemming was met de praktijk. Bedrijfsblindheid ontstaat niet alleen door gewoontevorming doch tevens doordat men de ideologie waarmee men werkt en vooral ook worstelt, als heilig gaat zien, zonder dat men zich realiseert haar in overeenstemming met de praktijk te hebben gebracht.

De vier behandelingsthema's zijn:

1. Democratisering — de patient wordt zoveel mogelijk betrokken in het beleid.
2. Tolerantie — Er wordt veel toegestaan. Geen vaste afgebakende regels of wetten. Fouten zijn geen aanleiding tot straf wel tot gesprek.
3. Participatie en openhartigheid. „Communalisme” zoals deze moeilijk te vertalen term luidt. Je doet overal aan mee en je bent deelnemer.
4. Confrontatie met de realiteit.

Zoals uit het rapport gebleken is, heeft men bij de democratisering onvoldoende onderscheid gemaakt tussen „het betrokken zijn bij het overleg” en de eindbeslissing. Het was een illusie te menen dat de patienten een stem hadden bij de eindbeslissing, waar toch de leiding de uiteindelijke verantwoordelijkheid droeg naar buiten. Tevens leidde een te ver doorgevoerde democratisering tot onbestuurbaarheid. Immers waar het collectief in z'n geheel verantwoordelijk is, kan ieder zijn stukje eigen verantwoordelijkheid afschuiven op het algemeen. Men heeft niet voldoende onderscheiden, dat ieder lid van de gemeenschap in tweeërlei rollen functioneert. Therapeuten, stafleden en patienten spelen hun rol als lid van de therapeutische gemeenschap maar brengen ook hun rang, status en verantwoordelijkheid mee uit de buitenwereld. In de democratisering moest er een *compromis zijn tussen de therapie en de re-socialisatie*.

Enerzijds moet in het belang van de therapie de medezeggenschap ver doorgevoerd worden, anderzijds kan het geen directe voorbereiding zijn voor het leven in de maatschappij. (N.B. wel een indirecte voorbereiding). Steeds grotere problemen bleken er te rijzen bij de overgang van de inrichting naar de maatschappij.

Door de openhartigheid en het medeleven hebben zij een bepaalde vorm van samenleven geleerd, die niet altijd met de buitenwereld klopt. Soms worden ze om deze eigenschappen gewaardeerd, doch vaak worden ex-patienten als zonderling, brutaal of vrijpostig beschouwd tegenover hun meerderen.

Met de *tolerantie* gaat het al evenzo. Men kan in een inrichting nu eenmaal meer toestaan dan dat in de buitenwereld het geval is. Maar ook hier probeert men zich aan bepaalde grenzen te houden, bv. „geweld wordt niet gebruikt in dit huis” en t.o.v. eetgewoonten worden wel enkele verzoeken gedaan.

zeer veel machtiger vader-figuur die niet verwierp én een houding waarin hij — afstekend tegen de omgeving — compensatie vond voor zijn min-situatie, aannemend dat het moeilijker ééngodendom in hoger aanzien stond.

Israël verkeerde in nood wegens het krijgsbedrijf der Ammonieten. De oudsten van Gilead vroegen Jeftha hun aanvoerder te zijn in de komende strijd. Pas na verwijten om de verdrijving en de plechtige belofte dat hij, na de overwinning, hoofd over hen zal zijn, stemde hij toe.

Hier moge worden opgemerkt, dat m.i. Jeftha's vader wellicht een aanzienlijk man was, misschien wel een vorst. Zijn naam is die van het gebied. Als dit zo was, dan maakt 't de grievende onttroning des te kwellender want tot openbare zaak, Jeftha's minderwaardigheidsgevoel des te dieper, zijn compensatiebehoefte evenredig groter. (Ter nadere adstructie: als de oudsten van Gilead werkelijk een volksvertegenwoordiging en niet zijn (aanzienlijke) halfbroers waren, dan was een verwijt over de uitstoting weinig zinvol. Zijn later blijkende historische en geografische kennis tijdens de onderhandelingen met de Ammonieten kunnen een bewijs zijn voor zijn hoge afkomst met bijbehorende educatie).

Vanuit zijn levensstijl laat Jeftha de oudsten twee keer, de laatste keer mogelijk bij het heiligdom voor God zweren, dat hij inderdaad — na een overwinning — hoofd zal zijn over Israël. Op wonderlijk-letterlijke wijze ziet hij zijn dressaat bevestigd: Je moet je wantrouwig door het vijandige leven (leger) heenvechten om je bestaansrecht (c.q. capaciteit tot leiderschap) te bewijzen.

Als legeraanvoerder geeft Jeftha een voortreffelijk staaltje diplomatie en intelligente onderhandelingskunst weg, als eerste in de rij der veldheren. Voelt hij zich zo zeker dat hij zich deze luxe kan permitteren? Wil hij op geraffineerde wijze zijn superioriteit tonen, want hij riskeert dat de onderhandelingen slagen! Of is hij zo begaafd en uit dien hoofde „boven”?

Toen de onderhandelingen — buiten zijn schuld — mislukten, kwam de Geest des Heren over Jeftha. Hij wist, alweer als eerste, de strijd te verplaatsen naar het grondgebied van de vijand en behaalde een schitterende overwinning.

Alle Ich-haftigheid, getraind in Jeftha's harde, onlustvolle jeugd, kon zich nu onder de dekmantel van het nationale belang richten op het bewijs van zijn superioriteit; zijn verbittering over het jeugdrecht en het daardoor compensatoir opgeroepen machtsstreven uitte zich ongebreideld in een saamgebalde actie. Was dit „de Geest des Heren” die over hem kwam?

DE LEVENSTIJL VAN DE BIJBELSE FIGUUR JEFTA

De levensstijl, die JEFTA (Richteren 10:6 – 12:8) vormde, zou uit generaliserende ervaringen – meningen – uit zijn jeugd tot stand zijn gekomen, waarbij de milieu-factor de belangrijkste bouwsteen was. Deze levensstijl, voorzover we die uit de Bijbel kennen, heeft zijn faits et gestes bepaald, en is hem steeds bijgebleven.

In het kort en per fragment de geschiedenis van Jefta.

Gilead verwekte bij een bijvrouw Jefta. Ook de echtgenote van Gilead kreeg zonen die Jefta, toen ze volwassen waren, uit de familiekring en erfenis stootten wegens zijn moeder.

Dit zijn de enige maar wel betekenisvolle gegevens over de jeugd van Jefta. Hij is kennelijk opgegroeid in het huis van zijn vader. We moeten aannemen dat hij van jongsaf een geminachte plaats in het gezin innam en waarschijnlijk heeft zich bij dit temperamentvolle (zoals later blijken zal) kind een sterk minderwaardigheidsgevoel ontwikkeld, dat hij kan hebben gecompenseerd in een neurose waarvan het dressaat luidde: Je moet je wantrouwig door het vijandige leven heenvechten om je bestaansrecht te bewijzen – een kinderlijke generalisering, door de jeugdstandigheden gegrondvest, een mening die hem is blijven beheersen zoals uit de verdere gegevens naar voren lijkt te komen.

Jefta vluchtte na zijn verdrijving naar het noorden en verzamelde „lichtzinnige mannen” om zich heen, die er met hem op uit trokken.

In deze anti-gemeenschap met de lichtzinnige mannen (rovers?) wist Jefta eindelijk uit de min-situatie te geraken – waarin hij door zijn familie gedrongen was als indringer, tweederangsburger, kind van een bijvrouw uit wellicht een andere stam – en zijn superioriteit te bewijzen als roverhoofdman. Hij slaagde zo goed, dat hij bekend raakte als „dappere held”.

Aan de nuttige zijde van het leven bewoog Jefta zich niet; zijn gemeenschapsgevoel is gebrekkig ontwikkeld door de ervaringen in zijn ouderlijk huis – al is deze ontwikkeling niet onontkoombaar ofschoon verleidend: een mens, een kind kan kiezen hoe hij de geboden situatie gebruikt – en door de slechte identificatiemogelijkheid die zijn vader juist deze zoon bood door zijn falen voor hem de brug naar de maatschappij te zijn. Deze patriarch heeft immers niet verhinderd dat Jefta als kind voor zijn bestaansrecht moest vechten en dat hij later uitgestoten werd. Is hierin een reden te vinden waarom Jefta in de branding van de omgevende afgodendienst het monotheïsme bleef aanhangen: een

Hoewel men in de inrichting van dr. M. Jones gemeend had het ver te hebben gebracht in de *participatie en openhartigheid*, bleek bij het onderzoek toch dat sommige vormen van communicatie niet gewaardeerd werden en afkeuring niet geheel verborgen bleef. Bv. tegen paarvorming en vijandig gezinde groepsvorming.

Ook bij dit punt bleek weer dat communalisme een openhartige samenwerking in de therapie de grootste waarde heeft, doch geen directe voorbereiding kan zijn voor reclassering.

Men zou zich er op moeten bezinnen, dat tijdens de laatste periode in de inrichting de nadruk gaat verschuiven van de therapie naar de re-socialisatie, en men dus strengere eisen moet gaan stellen.

De confrontatie met de realiteit kan de overdrijving van de andere methoden corrigeren.

Men kan verhinderen dat de patient voor goed vlucht in de inrichting wanneer hij, teleurgesteld in de buitenwereld, via een klein delict weer teruggestuurd wordt naar de plaats waar hij zich thuis voelt. De bijdrage van deze GEMEENSCHAPSTHERAPIE aan de psychotherapie is buitengewoon belangrijk. Het zou daarom heel jammer zijn haar weer prijs te geven op grond van enkele zwakheden.

Nog enkele opmerkingen over het onderscheid tussen GROEI en AANPASSING. Aan de ene kant moet de therapie staan, zich bezig houdende met de interne problematiek rond de persoonlijke ontwikkeling en aan de andere kant de re-socialisatie of social case-work. De vraag rijst nu of het maatsch. werk beperkt moet blijven tot milieu of situatieveranderingen, daarbij de andere kant aan de patiënt zelf of aan een deskundige overlatend of de maatsch. werker tevens de psycho-sociale benadering kiezen en dus beide kanten behartigen?

En waar blijft dan in dat geval de grens tussen psychotherapie en case-work? Daar de sociale psychiatrie en psychologie de mens meer en meer gaat zien als onverbreekelijk levend in de gemeenschap, wordt het onderscheid des te moeilijker. En evenzo moeilijk is het om te blijven onderscheiden tussen *de directe hulp bij de aanpassing* en *de hulp ter ontwikkeling van de mens*, zodat hij beter opgewassen zal zijn tegen belastende situaties.

Scheiding is er dus niet, wel kan een onderscheid levend gehouden worden. Tot slot nog enkele aspecten van de GEMEENSCHAP, nl. de gemeenschap als GAVE en als OPGAVE.

Bij het tweede geldt een ethisch begrip en bij het eerste is de gemeenschapszin een faculteit van de mens.

Is de mens minder gelukkig wanneer hij minder gemeenschapswezen is, dan hij van nature zou kunnen zijn? Hier ontstaat de verbinding tussen gave en opgave.

Het gevaar kan ontstaan, dat de aanpassing aan een speciale gemeenschap (inrichting, school, groep enz.) tot einddoel wordt, terwijl toch iedere deelgemeenschap zou moeten functioneren als voorportaal tot een grotere. Ook wordt soms te veel rekening gehouden met een gemeenschap zoals we die graag wensen, tegenover de harde maatschappij van nu. Eveneens is eigenlijk iedere kinderopvoeding gedeeltelijk opvoeding tot de wereld van vandaag en gedeeltelijk tot die van morgen, welke laatste gevormd wordt en moet worden door de idealen die men heeft.

Men kan de gemeenschap gebruiken als doel en als middel. Als middel behoudt ze haar relatieve waarde, als doel wordt ze tot een a.h.w. heilig attribuut en krijgt een andere betekenis.

De vraag kan gesteld worden: HOE KUNNEN WIJ HANDELEN als voorbereiding tot een democratische samenleving dwz. met elkaar leven in grotere openhartigheid en gevoel van verantwoordelijkheid voor elkaar.

Enerzijds is dus de GEMEENSCHAPSTHERAPIE een belangrijke bijdrage in de psychotherapie van de gestoorde mens, doch anderzijds staat de mens met zijn individuele aspecten dwz. de mens is éénmalig, hij is zoals er nog nimmer een is geweest.

R.—St.

ADRESWIJZINGEN

Mejuffrouw M.P.H. Rentenaar,	thans President Kennedylaan 479,	A'dam—Z.
Mejuffrouw G.J. Hesmerg,	thans Mozartlaan 16,	Vlaardingen.
Mevrouw Ypes—Camman,	thans Abr. Kuiperweg 29,	Dordrecht.
Mejuffrouw G.M.G. Seffinga,	thans Staaswal 3 D,	Huissen (Gelderl.)
Mejuffrouw A.W. Kaasjager,	thans Flat „Eigen Burcht”,	Haarlem (post Overveen)

OM AAN TE STREPEN IN UW AGENDA

De datum voor het week-end is vastgesteld op 29 en 30 mei.
Over het programma zijn nog geen definitieve gegevens bekend.
Hierover zullen nog mededelingen komen.

kalf^{er} geleid had. Mogelijkerwijze heeft Sch. zich in dit stuk vereenzelvigd met de figuur van Mozes.

Ook Freud heeft veel over Mozes nagedacht en hem in een ongelukkig, later herroepen boek als een landgenoot van Nasser getekend. Beiden stonden onder de indruk van de machtige schepping van Michelangelo. Alleen was Freud een ongelovige en Schönberg een gelovige Jood.

Toen hem het lidmaatschap van „the national institute of arts and letters” in New York aangeboden werd, schreef hij zich niet waard te achten, aangezien hij geen verdienste daartoe had.

„Ik had het gevoel in een zee van kolkend water te zijn gevallen, en omdat ik niet zwemmen kon, werkte ik zo goed ik kon met armen en benen. Ik heb misschien één verdienste: ik gaf nooit op”.

Sch. gaf ook niet op, toen zijn hart door een zwaar infarct tijdelijk lamgelegd werd. Hij heeft daarna nog 5 jaar geleefd.

Na deze ontmoeting met de dood schreef hij: „Ein Überlebender aus Warschau”, een van zijn aangrijpendste stukken.

Met het bovenstaande hoopt dr. Oesterreicher aangetoond te hebben, dat Sch. de aandacht van de Individualpsychologie verdient.

Deze man, die zich niet liet ontmoedigen, die ondanks alles dóórzette, die nooit concessies deed, was een MOEDIG MENS.

Bovendien een mens met een zeer groot GEMEENSCHAPSGEVOEL. Een eenmaal gesloten vriendschap was niet te doorbreken; hij was een goed echtgenoot en vader en hij heeft zijn taak als baanbrekend musicus volbracht.

Opmerking bij de correctuur: Sch. is in hetzelfde jaar geboren als Churchill. Hij had met hem gemeen: moed, doorzettingsvermogen, de gave van het woord, zijn middelpuntvormende kracht; zijn historische betekenis moet een latere tijd bepalen. Zijn betekenis als creatieve geest en zuiver idealist is reeds nu niet te bestrijden.

EERZUCHT EN IJDELHEID:

Er war sehr eitel darauf nicht eitel zu sein.

Kurt Tischolsky,

Ehrgeiz führt Menschen oft dazu, die niederigsten Arbeiten zu verrichten; der Aufstieg wird dann in der gleichen Stellung wie das Kriechen durchgeführt.

Jonathan Swift.

was nml. „Enkele mensen komen bij elkaar om te musiceren en staan anderen toe om te luisteren”.

Sch. had zeer veel onder afbrekende en hatelijke kritiek te lijden en hij keerde zich ten zeerste tegen ongeschoolde, zich van de krant als machtsmiddel meester makende critici.

Richard Strauss, die zelf de ontwikkeling van Sch. niet heeft kunnen volgen, leende toch zijn medewerking bij het toekennen van de prijs van de Mahlerstichting. *) Sch. en ook Webern leefden in grote armoede.

Sch. werd op 3 september 1874 te Wenen geboren. Hij was dus 4 jaar jonger dan Adler en men kan hem met deze tot de vele belangrijke personen rekenen, die, geboren in deze periode, van zo grote betekenis waren voor het beeld van deze wereld.

Hij begon op 8-jarige leeftijd met viool te leren spelen en later cello. Op 15-jarige leeftijd verloor hij zijn vader. Deze leed aan asthma, emphyseem en oedeem. Een jaar later kreeg ook Sch. tijdens een griep-epidemie asthma, waaraan hij zijn verdere leven bleef lijden.

Om in zijn onderhoud te voorzien werd hij bankbediende. De bank waarbij hij werkte ging echter failliet, waarna hij zich uitsluitend met muziek bezig hield.

Sch. was autodidact, die door niets van de weg, die hij als juist achtte, af te houden was. Noch armoede, spot, noch vervolging of ziekte konden hem de weg, die hij volgde, versperren. Zijn vitaliteit was groot. Op 49-jarige leeftijd stierf zijn vrouw, hem twee kinderen achterlatende. Hij hertrouwde een jaar later. Uit dit huwelijk stammen nog drie kinderen.

Over Schönbergs jeugd is weinig bekend. Het bijzondere is, dat hij de werkelijke impuls uit zijn eigen ik ontvangen had.

Hoewel uit joodse ouders geboren, werd Sch. in zijn jeugd Rooms Katholiek. Toen hij 18 jaar was, werd hij Protestant. In 1933, toen hij zijn werk in Berlijn wegens de Nazi-vervolging moest opgeven, vertrok hij naar Parijs en keerde daar tot het Jodendom terug.

De Jodenvervolgingen hebben op Sch. een diepe indruk gemaakt. Hij was een man, die door weerstand en vervolging tot hoogste prestaties aangespoord werd: het Jodendom had anders nooit zo'n betekenis in zijn denken en scheppen verkregen. „Was ich geleistet habe, habe ich meinen Gegnern zu verdanken!”

Onder de oratoria en opera's die hij componeerde en waarvan hij ook de tekst schreef was een merkwaardige: „Moses en Aäron”. In de Mozesfiguur ziet Sch. de drager van een nieuwe zedelijke en ideale roeping, de mens die geen concessies maakte in tegenstelling met de praktische, diplomatieke conciliante Aäron, wiens houding ten slotte tot de verering van het „gouden

*) Omdat men toch niet weet hoe de wereld later over Sch. zal oordelen!!

ONTMOETING MET ARNOLD SCHÖNBERG

Voordracht van Dr. W. Oesterreicher, zenuwarts te Amsterdam, gehouden op 28 november 1964

Schönberg was een musicus, wiens invloed op de hedendaagse muziek vergeleken kan worden met die van Mondriaan en Kandinsky op de schilderkunst. Aanvankelijk componeerde hij in de romantische stijl van zijn tijd, doch reeds hierin kwamen enkele nieuwe harmonieën, grote intervallen en een sterk doorgewerkte motivisch-contrapuntistische arbeid voor.

Het eerste laat-romantische grotere werk „Verklärte Nacht” is ingegeven door een gedicht van Richard Dehmel over een paar, dat in de maneschijn wandelt. De vrouw biecht, dat zij een kind van een ander draagt, maar de man troost haar met de woorden:

„das Kind, das Du empfangen hast,
sei Deiner Seele keine Last,
O sie, wie klar das Weltall schimmert!

Es ist ein Glanz um alles her,
Du triebst mit mir auf kaltem Meer,
Doch eine eigne Wärme flimmert,
Von Dir in mich, von mir in Dich,
Die wird das fremde Kind verklären,
Du wirst es mir, von mir gebären;
Du hast den Glanz in mich gebracht,
Du hast mich selbst zum Kind gemacht”.

Muziek en gedicht werden in het conservatieve Wenen aanleiding tot een schandaal.

Zijn tweede ten dele laatromantische monumentaalwerk zijn de „Gurrelieder”, een liefdeslied, waarmede hij 1 jaar voor zijn 1ste huwelijk begon (1900). 1 opvoering: 1913.

Het is vaak voorgekomen, dat er naar aanleiding van zijn muziek vechtpartijen ontstonden tussen zijn vrienden en vijanden.

Tot ca. 1923 spreekt men van een overgangperiode, aangeduid als ATONALE MUZIEK, of liever vrije tonaliteit, waarbij toonaarden opgeheven zijn en ook de dissonanten een recht op bestaan hebben. Later ontstond de 12 tonen techniek, of serieële muziek, die ook dodekaphonie genoemd wordt.

Het laatste stuk in de oude romantische stijl, het tweede strijkkwartet met zang naar gedichten van Stefan George, bevat de voorspelling: „ich atme Luft von anderen Planeten!”

Schönberg moest een harde weg gaan, die hem veel narigheid en strijd heeft bezorgd. „Keiner hat es werden wollen, Einer musste es sein, also bin ich

es geworden". Inderdaad werd Sch. van alle kanten aangevallen, omdat hij iets nieuws bracht.

Wie echter de tegenwoordige concrete of experimentele of electronische muziek hoort, ziet hoe snel stijlen verouderen en veranderen.

Nooit heeft Sch. het zich gemakkelijk gemaakt. Hij bekommerde zich niet om zijn materiële belangen, wanneer hij voor een idee of voor een werk moest vechten; werd een stuk onvoldoende gerepeteerd of strookte de opvoering niet met zijn opvatting, dan liet hij deze geen doorgang vinden. Ook vocht hij voor zijn vrienden, voor de vervolgte Joden, maar als hij het nodig vond, spaarde hij hen niet, door hun tekortkomingen aan te wijzen. Dit heeft o.a. op Alban Berg zo'n grote indruk gemaakt, dat deze zijn compositie-techniek veranderde.

Ondanks alle vijandschap, haat en weerstanden was en bleef Sch. verzoe- ningsgezind.

Schönberg was bijzonder veelzijdig. Behalve musicus, was hij schilder, schrijver, paedagoog en religieus filosoof.

Zijn leerboek voor „Harmonielehre" begint met de woorden: „Dieses Buch habe ich von meinen Schülern gelernt, aus den Fehlern, die ich machte..... warum Halbgott sein? Warum nicht lieber Vollmensch!"

Ondanks zijn armoedig bestaan zag zijn woning met de zelf ontworpen en gemaakte meubels en schilderijen er smaakvol en origineel uit.

Hij beoefende verschillende soorten sport. Hij trainde zijn lichaam. Het ontwerpen van zijn composities gebeurde o.a. tijdens zijn ochtendwandelingen.

Hoe ruim zijn opvattingen waren, blijkt uit de vriendschap en waardering voor Gershwin, wiens muziek zo uitermate verschilt met de zijne.

Het kon hem echter niets schelen of iemand in deze of gene techniek componeerde, als hij maar origineel was.

Dr. Oesterreicher vertelt ons, hoe hij als 17-jarige jongen met Sch., die hem als een genie was voorgesteld, naar aanleiding van te nemen muzieklessen, in contact kwam. De eerste indruk was teleurstellend.

„Ziet een genie er zo uit?" Hij maakte niet direct de indruk een „groot" man te zijn. Hij was klein en lelijk. Opvallend was slechts het kale hoofd. Maar, om met Kierkegaard te spreken: „Het uiterlijk dekt niet steeds het innerlijk. Een boot kan grote diepgang hebben, wat aan de waterlijn niet is te zien."

Later zag dr. O. dan ook zijn grote intelligentie, zijn intensiteit van denken. Wat echter onmiddellijk meesprak in het contact, was de warmte waarmee hij zijn leerling tegemoet trad. Deze „warmte" was voor Sch. karakteristiek. Van de muzieklessen was het wekelijkse vraaguurteje een vreugde.

Hier trachtte Sch. zijn leerlingen op te voeden tot zelfstandig zien en

oordeelen. Ook leerde hij hen eerst de grote lijn van een vraagstuk aan te vatten, en daarna pas de details.

Hoewel in het middelpunt van de lessen de klassieken stonden, werden toch ook de toenmalige moderne stukken door zijn leerlingen ten gehore gebracht en besproken.

Sch. verlangde dan een volkomen zakelijke opvoering, zonder pathos, emotionaliteit of stemming om de structuur duidelijk te maken, maar de leerlingen gaven daar bijna nooit gehoor aan. Zij konden niet anders. In zijn compositie-onderwijs stond Sch. er op, dat de leerling eerst een totale voorstelling van zijn compositie had, eer hij met het werk begon. (Sch. stond er op dat de leerling in zijn ontwerp een compositie als een geheel zag).

Het was Sch. niet begonnen om een speciale school. Hij wilde echter elke bijzondere gave van zijn leerlingen ontwikkelen. Slechts enkele van de vele leerlingen zijn componisten geworden, en zij allen verschillen uitermate van elkaar. Ieder heeft een eigen individualiteit. Op de vraag hoe het met zijn school voor compositie ging, antwoordde hij niet zonder humor:

„Uitstekend! Ik heb al 20 van de 30 het componeren afgeleerd".

Sch. was zeer realistisch. Hij had een scherpe blik en een scherpe tong. Nooit nam hij een blad voor de mond, wat hem veel vijanden heeft bezorgd. In 1918 werden er 10 openbare repetities van de eerste kamersymphonie (opus 9) (1906) onder zijn leiding gehouden.

Inleidend dankte hij de solisten voor hun moed om in het openbaar te repeteren. En tot het publiek zei hij: „Het is geen compliment voor u, dat men u niet voor een kant en klaar afgewerkt huis kan zetten".

Bij deze repetities werd de gehele opbouw van dit gecompliceerde contrapuntisch werk kristalhelder en doorzichtig.

Alban Berg heeft van het stuk een analyse gemaakt, waarvan Sch. zegt het zelf niet zo goed te hebben kunnen doen.

Ondanks gezwoeg en arbeid, speelt het onbewuste bij het componeren een grote rol. De gevoelswaarde is slechts bij herhaaldelijk horen te begrijpen. Het is bij de muziek van Sch. als bij een mens, die zich bij een eerste ontmoeting niet geeft. „Men moet een muziekstuk eigenlijk nooit voor de eerste keer horen", heeft Sch. eens gezegd.

Uit deze openbare repetities ontwikkelde zich de „Verein für musikalische Privataufführungen", welke in verschillende steden navolging vond. Deze zeer originele vereniging had de paedagogische strekking muziek liefhebbers te leren luisteren. Hiervoor werd bij herhaling naar eenzelfde stuk geluisterd, dat van te voren niet aangekondigd was. Bijval van goed- of afkeuring werd niet toegestaan, journalisten en critici niet toegelaten en mededelingen aan de pers waren verboden. Schönbergs definitie van een concert